

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Naročnina četrletno 15 Din,

za pol leta 30 Din,

za celo leto 60 Din.

Posamezne številke 1.50 Din.

Za inozemstvo celoletna naročnina 90 Din

Ljubljana, 13. oktobra 1933.

Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12.

Poštočerkovni račun

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo.

Oglasi po tarifu.

Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

Brez zasidranosti

Na Kosovem polju, konec septembra 1933.

Službena potreba me je zanesla iz Most pri Ljubljani za učitelja v Vučitrn na Kosovem polju. Ker imam tu časa na pretek, sem ga seveda uporabil že za nekaj izletov po teh znamenitih zgodovinskih tleh. Zadnjič sem se peljal z nekim tovarišem, Črnogorcem, v Prištino. Ko privozimo na rob ene izmed vzpetin te valovite, gole in precej puste pokrajine, veli ustaviti avto in mi začne razlagati:

»Evo, tu pred seboj vidite sedaj pozorišče kosovske bitke. Tamle iz Samodreže je prišel center, ki ga je vodil car Lazar sam. Od tamle je vodil desno krilo Vuk Branković, z onega brega je pridrvel bosanski vojvoda Vladko z levim krilom, tamle zadaj je bila zbrana turška rezerva s prestolonaslednikom Bajezidom na čelu itd. itd.«

Pa smo se pripeljali potem v Gračanico. Preprost mož mi je pojasnjeval lepe starinske freske na stenah. Poznal je vse rodbinske zveze raznih srbskih vladarjev, ki so jih predstavljale slike. Za vsakega je vedel, kje je pokopan, katero »zadubino« je sezidal itd. Nekaj dni nato sem bil v Kosovski Mitrovici. Nad mestom je strm hrib Zvečan s staro razvalino. Slovenski profesor, ki živi že par let tu, mi je podrobno razlagal, kako in kdo je zidal to utrdbo, pripovedoval o dogodkih, ki so z njo v zvezi itd. itd. Jako dvomim, da bi bil kdaj izrečno poizvedoval za vsem tem zgodovinskim gradivom in nedvomno je moral vsa ta imena in te zgodbe ponovno slišati, sicer bi mu gotovo ne bile ostale tako dobro v spominu.

Domov grede sem po tem premišljeval, ali ve n. pr. pri nas še celo povprečni inteligent med Brežicami in Sevnico, kje in kako se je valila pred polčetrnim stoletjem Ilijina kmetiška vojska proti severu, ali vedo Dolenjci, da je bil njih stiški samostan nekaka zibelka najstarejšega slovenskega pismenstva itd. Pa kaj bi segali tako daleč nazaj! Kolikim je pa pri nas znano kaj natančnejšega o naši prebuditvi in naših zahtevah l. 1848., kdo se pa še meni za vprav ginljivo skrb za čistost našega jezika in za pravilno slovensko terminologijo, ki jo je izpričeval še prejšnji slovenski rod, kdo se še spomni na neizprosno doslednost, s katero smo zahtevali enakopravnost našega jezika prav povsod, od poštinih tiskovin do davčnih uradov? Pravijo, da nimamo zgodovine! O, imamo jo, lepo in častno, samo pozna je skoraj nihče ne, in tudi zmeni se le redkokdo zanj.

Ta razlika med nami in Srbi mi je dala že ponovno v oči, kakor tudi dejstvo, da imajo Srbi nepregledno število plemenitih mecenov, ki so žrtvovali milijone in milijone za svojo znanstveno akademijo, univerzo itd., čeprav so bili mnogi izmed njih sami — nepismeni. In pri nas? Na prstih ene roke bi jih lahko naštel, pa bi moral še kakega za lase privleči v to družino.

Saj nam nihče na svetu ne more odrekati izpričevala, da ga morda ni naroda v Evropi, ki bi bil v sličnih okoliščinah dosegel tako visoko stopnjo kulture, kot jo je dosegel naš, toda na drugi strani mora pa vsakega tudi zaboleti srce, če pomisli, da sta narodnostno čuvstvo in naravna samozavest pri nas vendarle še zelo, zelo šibka. Inteligenca malokakega naroda ima toliko renegatov kot naša, če se bo Slovenka omožila z Neslovencem, bo premenila navadno jezik in vero, naš fant se bo že čez 14 dni po odhodu iz domovine spakoval v tujem jeziku itd. To so dejstva, ki jih gotovo ne utaji nihče.

Zakaj? Glavni vzrok vidim v tem, da je pri nas vse premalo živo naše narodno izročilo in da imamo zanj tudi zelo, zelo malo zmisla. Naši novodobni novelisti, razen najmlajših, ki obravnavajo predvsem socialna vprašanja, vidijo in čutijo menda samo seksualno vprašanje, ker se velik del njih pisarij vrti okrog golega seksusa, medtem ko nam je za Finžgarjev »Svobodnim solncem« napisal zgodovinski roman menda samo Pahor v svoji »Serenisimi«, a še ta se ne vrši na naših tleh, in pa Zorec je začel obravnavati Stično, a oglasilo se je že sto nergačev, ki iščejo umetniških, tehniških in drugih hib v njem. Da, že samo tak trenutni pogled na našo književnost nam zgovorno dokazuje, da nimamo mi za svojo slovensko tradicijo skoraj nobenega zmisla, zato je le naravno, da se naše narodno čuvstvo nima kam zasidrati. Srbe, Poljake i. dr. je vzdrževala in osvobodila njih živa narodna tradicija. Poljaki so s solzami v očeh brali svojega Sienkiewicza i. dr., po srbskih vaseh so guslarji prepevali mladim o slavnih činih njih pradedov, pri nas sem le radoveden, po kolikih hišah imajo vezanega vsaj Grudna. Tudi na Poljskem bo najbrž precejšen odstotek inteligence svobodnomiseln, vendar je vsem Poljakom brez izjeme katoličanstvo sveto kot bistveni del njih narodnega izročila. Pri Srbih so še po kmetih pri nedeljski službi božji cerkve popolnoma prazne, a pravoslavje je vsem najdragocenejša svetinja, ker tvori bistven del njih-

hovega izročila. Pri nas je bila duhovščina cela stoletja edini prijatelj, voditelj, tolažnik in pomočnik našega ljudstva, in noben stan ni opravil niti približno toliko narodnega dela kot ta, v zahvalo se tudi na nobenega še ni toliko pljuvalo, kot nanj.

Da, mi nimamo spoštovanja do svoje lastne zgodovine, do svojega lastnega izročila, posmehljivo in zviška zremo pogosto na ideale, na napore in žrtve naših očetov in naših dedov, zato naše rodoljubje tudi nima pravih korenin in ne opore ter tako rado sploh usahne ali se pa izživlja v samih frazah. Lastno narodno izročilo je namreč tisti činitelj, ki v prvi vrsti more dati narodnemu čuvstvu in narodni samozvesti živo vsebino in trajnost. Izročilo je prav za prav tisto, kar posameznika veže na skupno narodno telo.

Zato bi morali pri nas mnogo bolj gojiti poznavanje svoje lastne narodne zgodovine, povsod, v književnosti, časopisju, v šoli, pri domači vzgoji, v politiki itd., skratka: vedno in povsod.

Pred nekaj dnevi mi je poslal sem prijatelj četrtri zvezek Krekovi »Izbranih spisov«, ki jih bo letošnje jesen pošiljala naša Šmohorska družba narodnikom. Krek je bil nedvomno nekaka posebitev slovenske narodne duše in slovenskih prizadevanj v zadnjem polstoletju, on je že del našega narodnega izročila, in vendar se je naročilo na to izredno izdanje Šmohorskih publikacij komaj dobrega pol tisoča oseb. Ko sem prebiral v njej »Vestfalska pisma«, razne pozabljenе uvodnike iz »Slovenca« ali studijo o pangermanizmu, sem le obžaloval, da bo prišla ta dragocena knjiga tako malo ljudem v roke. Obžaloval sem zato, ker sem vnovič videl, koliko bi se naši ljudje, zlasti naša mladina, lahko naučila celo iz naše polpreteklosti, saj nam že samo ta skromni, komaj 230 strani obsegajoči zvezek, ki obravnava komaj 3 leta Krekovega dela in življenja, razrešuje celo vrsto ugank tudi današnjih dni.

Zgodovina je najboljša učiteljica! To je bilo že tisočkrat povedano tudi pri nas. Res je, da se mnogi, premnogi posamezniki, ki bi jo v lastni prid morali zopet in zopet prebirati, niso naučili prav nič, toda mogočno je vplivala že na vzgojo mnogih narodov in Čehe — pravijo — da je celo rešila narodnega pogina. Tudi pri nas bi ji morali posvečati več ljubezni, v današnjih dnevih morda zlasti naši politični zgodovini. Samo »Slovenija« jo kliče večkrat v spomin, vse drugo molči.

Fran Erjavec.

Vsak Slovenec naj bere tednik »Slovenija«

Krleža o današnji Evropi

V zagrebškem mesečniku »Savremena stvarnost« je Krleža pred nekaj meseci objavil članek »Evropa danas«, iz katerega naj navedemo nekaj odstavkov:

»Fantastična in neverjetna dežela, polna draguljarskih izložb, razkošja in beračev. Čudno stanje, kjer pokopavajo dragocene in redke vrste vlemestnih psov na marmornih pokopališčih, geniji pa, o katerih Evropa zanosno deklamira že stoletja, izginjajo po brezimnih grobovih in na ulicah in v obupu samomorilstva. Evropa je danes razkošno nočno zabavišče, kjer plavajo v razsvetljenih akvarijih srebrne ribe za želodce evropskih sladkojedcev, a v marmornih bazenih gole zlatolase žene za postelje evropskih sladostrastnikov. Ribe in žene, knjige in glasba, vere in zakoni, svetovni nazori in pesništvo, vse se v Evropi prodaja za denar, in namestu človeka je dandanes bankovec edina mera, edina tehtnica in edino izpričevalo človeških lastnosti. Evropske žene sedé po kavarnah z živimi leopardi, z mokrimi kačami, s kitajskimi psi in malajskimi mačkami, v krznu sibirskih in tropskih zverj, v čevljih iz krokodilskega usnja, okopane v vodah, ki diše po kanadski smreki, a lokomotive, s katerimi Evropa potuje, kurijo prav za prav z brazilsko kavo. Evropski stroji delajo in

ustvarjajo štiri in dvajset ur na dan, in danes, ko je evropska materialna kultura večja kakor kdajkoli poprej, ko ve Evropa več kakor kdajkoli pred tem, danes se intelektualna Evropa dolgočasi. Blazirana je, slika kitare, pipe in steklenice na kockastih prtihi, kadi angleški tobak in igra bridge, in zamorska glasba je edini vodilni motiv evropske žalostne ljubezni. Evropa je postala bebava kakor stara, brezžoba devica in gospodična narednica »Armade rešitve«, Evropa posluša za radio aparati prenos nogometnih tekem, in med tem ko proizvajajo stroji neskončne množine materialnih vrednot, stradajo njeni brezposelni prebivalci. S kavo kurijo lokomotive, mleko razlivajo, žetve požigajo, ker je preveč kave in mleka in žita. Stroji delajo brezumno, ravnaajo z borznimi tečaji, bančnimi posli, železniškimi mrežami, hidrocentralami, petrolejem in žitom, stroji delajo zmerom hitreje in zmerom brezumneje, Evropa se zalaga z blagom in bedo zmerom bolj neodgovorno, in to kopičenje rekordov, olimpijskih uspehov, knjig, žalosti, lakote, smrti in blagostanja, to kopičenje nasprotja med razkošjem in pomanjkanjem in zmerom hujskih nesreč, ta današnja pijana evropska vožnja brez smeri v času in prostoru se odvija v znamenju vprašanja, ki postaja iz dneva v dan usodnejše.«

»Tudi danes se gibljejo evropski narodi proti svojim narodnim metafizičnim apoteozam, a opazo-

vati ta spreved trezno, kako koraka mimo nas, kako vriska, prižiga baklje in časniške članke svojega zanosa, kako rožlja z orožjem, to je za dostojne evropske možgane znan prizor, a hkrati odigran, nezanimiv in obrabljen kakor kakšno pusto poglavje Cezarjeve galske vojne. Narodi evropski korakajo mimo v zgodovinskih difilejih, kakor da je kdo po celinah raztresel polne škatljice otroških svinčenih vojakov, in med tem ko nad razdeljeno retorto Faust sam sebi razbija glavo zaradi evropskih dilem — ali je treba verovati ali hoteti, biti ali ne biti, doživeti ali vedeti, med tem ko se v evropskih možganih kakor v alkemjskih beznicah kuhajo osnovna in nerešena vprašanja o odnosih subjekta in objekta, o absolutnem in relativnem, med tem se evropski narodi igrajo s svojimi svinčenimi igračkami vojne. In ta otroški dirindaj traja v Evropi neprestano že sedem tisoč let.«

»Tako korakajo mimo ti hopliti in falangiti helenski in honvedi madžarski, ti akontisti in sfendoneti antični, balističarji, strelci, križarji, pirotehnik, toksoti in vitezi, feldvebeli habsburški in triarji rimski, landsknehti švabski in centurijoni cezarski, švicarji in kondotjeri, hladnokrvni maršali in vojskovodje šahisti, kakor jih je Jack London okrutno oklical za »inženirje smrti«, blazirani angleški lordi (z Dunhill pipo med zobmi), ki so klali po sudanskih mesečinah in himalajskih lede-

OPAZOVALEC

Mimogrede

— Neki naravoslovec — in sicer Nemeč — je dognal, da je hitlerjevski pozdrav (dvignjen je desna poševo navzgor) prav za prav opičji pozdrav. Tako se pozdravljajo opice med sabo po pragozdovih: z dvignjenjem desne sprednje noge. Tako pravi ta naravoslovec, ki je gotovo sprt s hitlerjevim uradno dovoljenim naravoslovjem.

— »Prager Presse« poroča obširneje o tem, kako je nemški tisk strogo nadzorovan s strani cenzurnih oblasti. Listov, ki bi imeli očitno protifašistično tendenco, seveda sploh ni; ves tisk mora prisegati na Hitlerja. Pa vendar se dogaja, da hoče ta ali oni list zapisati včasih kake pomisleke, kake prav majhne pomisleke. Toda cenzurna oblast ne dovoli niti najbolj nedolžne kritike. Cenzorju-juristu na sodišču je namreč dodeljen uniformiran zastopnik Hitlerjeve stranke, ki pa ni treba, da bi bil jurist; lahko je mesarski pomočnik ali lumpenproletarec, za pomočnika cenzorja ga usposablja navadna članska legitimacija Hitlerjeve stranke. Toda ta cenzorjev »pomočnik« je prav za prav odločujoči cenzor, in pravi je samo še — svoj pomočnik. Za hrbtom cenzorja-jurista stoji uniformiranec ter mu diktira, kaj mora prečrtavati. Vse nemško pravo je danes tako: sedi za zeleno mizo v sodniškem plašču, za njim stoji uniformirani hitlerjanec in ukazuje, na zakonikih pa se nabira prah.

— Neki ljubljanski dnevnik, prav za prav njegov dopisnik, je zapisal ob slovesu nekega podpredsednika finančne kontrole, ki je bil premeščen drugam, nekam neobičajni stavek: »... pridobil si je brez števila prijateljev. Služba finančnega uradnika ni, da bi človeku že sama od sebe pridobivala simpatij, toda g. S. je znal biti vzoren uradnik...«

»Slovenija« se zavzema za pravo, čisto demokracijo v javnem življenju, za to, da se v praksi uveljavijo načela, ki se v teoriji proglašajo kot vodilna. Odločno borbo hoče voditi proti vsakemu slepomušenju v načelnih vprašanjih in proti dvoživkarstvu v narodnem življenju.

Slovenska „majčkenostnost“

Znano je, da vcepljajo vprav različni jugoslovenci z največjo vmeno Slovincem v glavo zavest lastne malosti in neznatnosti. To je čisto naravno, pogojeno v njihovih dušah, ki se gibljejo v podrejenosti količini in v maličanju kakovosti. In »Pohod« včasih kar ne ve, kako bi bolj od zgoraj govoril o slovenskem »milijončku«.

Tem je napisal Anton Lajovic v »Jutru« tale pouk:

»Geslo pravičnega nacionalizma je sposobno spraviti slovenskega človeka vsled njegovega skvarjenega pravnega čustvovanja, skvarjenega v stoletni sužnjosti, v popolno narodno letargijo. To tembolj, ker si je v stoletjih zaslužnja prikrojil sam sebi posebno mikromansko filozofijo, ki naj bi opravičila in podkrepila njegovo inferioristično in manjvredno pravno naziranje in občutenje, glede katerega si naš človek utvarja, da je višek humanosti in človečnosti.«

Tisto gomiljenje »humanosti« in »človečnosti« nam sicer ni prav razumljivo, bo pač nekaj takega, kakor je trdila učena gospa Pollak, da Goethe ni bil samo velik, ampak tudi grand mož. Sicer je pa

nikih, po nižavah flandrijskih in na debelem sivem ledenem morju, evropski otroci pa se gulijo na pamet v ljudskih šolah njih generalske, legendarne življenjepise in sanjajo o njih nadzemskih zmagah kakor o bengalskih, grških in carigradskih ognjih... Te brezimne, silne in nepregledne procesije evropskih infanteristov stopajo in korakajo po Evropi že sedem tisoč let, zmerom med istimi mesti, zmerom v isti smeri na Ren in okoli Rena, čez Donavo in Jadran, okrog Karpatov in Velebita, od Visle do Labe, od Marne do Madrida in zmerom takole med Nürnbergom in Sedanom, Matterhornom, Wagramom in Skopljem, Evropa koraka tisoče let in se vrti okrog istih dimnikov, krvaveč kakor ranjena hijena v enem in istem zaprtem krogu, okrog istih plotov in istih gnojnic. Tako cepeta Evropa smrtno ranjena na istem mestu sto petnajst korakov v minuti, po pravih mednarodnih infanterijskih vadnic; a če bi se bila že skraj napotila v eno smer, bi prišlo človeštvo že pred tri tisoč leti do prvih zvezd, o katerih sanja evropska lirika že nekaj tisoč let. Gardisti in huzarji evropski, sanjajoč nasprotno bolj o podoficirskih zvezdicah, s svojim bogatim nakitom labudjih peres in okraši iz raznobarnih tkanin, laka, nikla in usnja, s svojimi čeladami in perjankami, kapami in čakami, z nabojnicami in puškami, z bobni in lafetami korakajo v glasnih mimohodih preko dvorišča stare kasarne, v kateri je vladal Friderik

— vsaj v tem odstavku — povedal Lajovic našim jugoslovenom sploh in tistim okoli »Pohoda« posebej, kaj misli o njihovi »mikromanski filozofiji«.

To se pravi, da ne bi delali g. Lajovicu krivice, prav za gotovo vemo, če je mislil na te ljudi pri teh besedah. Še celo zelo verjetno se nam zdi, da ni mislil nanje.

Ali povedal jim je vendarle, čeprav nevede in nehote. Naj mu bo šteto v zaslugo!

Jurčič — Vrazu

»Hrvatom je mnogo koristil, Slovincem pot do juga čistil, Hrvat in Slovenec se veseli Njegovih poezij.

Ali nam se vendar zdi, Da nij treba živega dokaza, Da, ko bi vsi posnemali Vraza, Pustivši ožjo slovensko domovino, Bi Nemeč, stari vrag naš, — glej zgodovino! — Še lažje roval in z večjim pomenom Pogubo tukajšnjim Slovincem.

V Lj. 10. sept. 1879.

J. Jurčič.

(Vpis Jurčičev v Spominsko knjigo, ki jo je daroval 1879 Vatroslav Holz Vrazovemu domu na Cerovcu.)

„Rjava knjiga“ o nasilju nemškega fašizma

Nemška založba »Universum Bücherei« se je morala preseliti iz Berlina ter posluje dalje v Baslu, Švica. Ta založba je izdala pred kratkim tako imenovano »Rjavo knjigo o požigu nemškega parlamenta in hitlerjevskemu nasilju«, kjer so našeta vsa nasilna dejanja Hitlerjevega režima s točnimi podatki in kjer je objavljenega mnogo gradiva o pravih požigalcih nemškega parlamenta. Kako tepa železna peta fašizma v Nemčiji, to nam pripoveduje ta knjiga, in dejstvo, da ima knjiga skorajda 400 strani leksikonske oblike, kaže, koliko lopovščine je šlo že v nekaj mesecih preko nemške zemlje.

Theodor Balk poroča o tej knjigi:

Prave krivce velikega bombnega atentata v Chicagu, zaradi katerega je bilo obešenih pet anarhistov, so odkrili šele sedem let kasneje. Bili so to načelniki in uradniki čikaške policije.

Dne 27. februarja letos je gori nemški Reichstag. Danes, ko ni preteklo niti pol leta, je na 85 straneh te Rjave knjige objavljeno nesporno dokazilno gradivo o personalijah in nagibih tistih, ki so pravi požigalci.

Najprej imamo orodje Van der Lubbeja. Marinus van der Lubbe, 23 let star, ves stremuški, rad bi se izkazal in opozoril ves svet nase... na 18 straneh ga sledi reporter Rjave knjige od zibelke do njegovega fantastičnega »znanstvenega popotovanja«, do seznanjenja z dr. Bellom in spalnicami homoseksualca Röhma, šefa štaba Hitlerjevih napadalnih čet. Dokumenti, slike, izjave iz najbližje okolice... Črta za črto, dokler ne stoji pred nami ta mladič, ki si ni ničesar tako zelo želel, kakor da njegovo ime vsaj enkrat raznesejo rotacijski stroji po vsem svetu.

Želja se mu je izpolnila.

Vendar pa je Lubbe samo orodje. A kje so pravi požigalci? V Rjavi knjigi jih vidimo zapletene v cel klobčič protislovij. Samo iz službenih poročil državne vlade, policije in preiskovalnega

* »Braunbuch über Reichstagbrand und Hitlerterror«, Universum Bücherei, Basel 1933.

Veliki, ko je v njej Kant pisal svojo utopijo o večnem miru in v kateri danes, 130 let po Kantu, sedi gospod kanceler Hitler. —

»Žalostno je gledati Evropo, kako koraka mimo s svojimi godbami, slavami, zastavami in bobni... biti pasant in gledalec, pasiven, kontemplativen, sam sebi odgovoren, a hkrati neobglen in sentimentalni kakor so neobgleni in sentimentalni vsi evropski meščani, ki premišljajo o Evropi z isto resignacijo, s katero so v Atenah in Rimu razmišljali o antičnem propadanju carstva mediteranejski skeptiki.

(Konec prih.)

„Sodobnost“

Ugledni češki list »Prager Presse« je posvetil v svoji številki dne 28. septembra l. l. slovenski reviji »Sodobnost«, ki smo jo že večkrat priporočili svojim čitateljem, naslednje vrstice izpod peresa urednika Mágra: »Proti koncu leta 1932/33 je prišlo na področju slovenskih revij do znatne pregrupacije. Oba vodilna časopisa »Ljubljanski Zvon« in »Dom in svet« sta menjala svoje izdajateljice in svoj sodelavski krog. Pod vodstvom Frana Albrehta, urednika »Ljubljanskega Zvona«, se je združilo nekaj pisateljev in publicistov, katerim je bil program »Zvona«, ki je hotel ostati čisto literaren in kulturni časopis, preozek, ker so menili, da danes ne gre boj več samo za zgolj literaren,

sodnika je naštetih 31 protislovij. 31 protislovij — in en sam zaključek: požigalec Reichstaga sede v nemški državni vladi, v palači predsednika Reichstaga Göringa.

Na ostalih 380 straneh je orisano delovanje Tretjega cesarstva na področjih, kjer je izvedlo »velika« dela.

Na »področju« umoritev. 500 umorov je bilo znanih avtorjem Rjave knjige; od teh so jih objavili 50 v časovni zaporednosti. Eden najstrašnejših koledarjev, kar jih pozna človeška zgodovina.

3. marca 10 umorov (navedena so imena in ostale podrobne okolnosti);

4. marca 3 umori;

5. marca 4 umori;

6. marca, 7., 8., 9. ... 15. marc je prvi dan brez umora, 26. marc drugi, 14. april tretji. Koledar je zaključen z 29. julijem. Toda umori so se nadaljevali... Dan za dnem se legalno ubija še zdaj, ko je baje stopila »nacionalna revolucija« v svojo »evolucijsko« razdobje...

Koncentracijska taborišča. Poročila angleških, danskih, ameriških velikih listov. Pisma. Ni to prvič v zgodovini razredne borbe, da zapira beli teror revolucionarce za zapahe. Toda to, kar so delali v Nemčiji s prusko natančnostjo in strahotno posirovelostjo in še delajo, to presega vse, kar je svet doslej videl.

536 zapisnikov o težkem mučenju je ležalo pred pisatelji te knjige. Objavili smo najbolj senzacionalne od teh dokumentov, piše v predgovoru lord Marley, predsednik svetovnega odbora za žrtve Hitlerjevega fašizma. »Vsako trditev, objavljeno v tej knjigi, smo natanko proučili ter jo vzeli kot tipično za celo vrsto podobnih primerov... Niti eden od primerov, navedenih tu, ni izjema...« Vsi so tipični za duhovno stanje predstavnikov nove Nemčije, ki je vse, kar je vrednega v človeku — domišljijo, domiselnost, voljo in disciplino — izrabila za mučenje ljudi.

Ostala poglavja Rjave knjige vsebujejo: Pot do oblasti, Uničenje legalnih delavskih organizacij, Vojni pohod proti kulturi, »Pogini, Židi!«.

V poglavju »Svet se ne da prevarati« se oglašča cela vrsta pisateljev in učenjakov. Slike. Fotografije. Göringova karta iz kartoteke zavoda za živčno bolne v Langro. Izpričevalo stockholmskega sodnega zdravnika, v katerem pravi,

»da boleha stotnik Göring za morfomanijo, njegova žena Karin Göring, rojena saronica Fock, pa boleha za epilepsijo, in da zaradi tega ne more biti njen dom pripraven za njunega sina Thomasa Kanzowa.

Stockholm, 16. aprila 1926.

Karl A. R. Lundberg, leg. zdravnik.

Ta, čigar dom ni bil pripraven za njegovega sina, vlada zdaj domu 60 milijonskega naroda!

Zadnje poglavje govori o herojski borbi nemškega delavstva, ki ji ni primere v zgodovini.

Rjava knjiga se lahko naroča v knjigarnah.

Stari in novi ideali

V »Jutru« beremo o »Zori jugoslavenski«, ki jo je izdal znani vseslovan Radoslav Razlag pred osemdesetimi leti v Zagrebu. Tam beremo tudi tale zanimivi odstavci:

»Naivnost! — se bo zaničljivo posmešnil realist 1933. Toda nihče nima pravice, da se posmejuje idealom drugega. Kdo ve, kakšni današnji ideali — če jih smemo kaj imeti v tej dobi, ki se jim tolikanj posmejuje — bodo čez 80 let prav tako naivni kakor Razlagovi poskusi vseslovske jezikovne unifikacije, kakor njegove ilirske surke in predpotopni verzi! Sen teh ljudi se je izpolnil

marveč predvsem za političen in socialen slovenski kolektiv. Ustanovili so nov časopis, »Sodobnost«, ki ga urejajo Ferdo Kozak, Stanko Leben in Josip Vidmar in ki izhaja v Ljubljani v založbi Slovenske književne zadruge. Doslej izšlih 9 zvezkov priča nazorno, kako si predstavljajo uredniki uresničenje svojega programa. Postavili so na nogo res vsega spoštovanja vreden časopis, ki se lahko daje mirne vesti pokazati v Evropi, in ki ga ne more ignorirati nihče, kdor se zanima za javno življenje v Jugoslaviji v splošnem in posebej še v Sloveniji. — Tako češki list. Pred kratkim pa je objavil »Srpski književni glasnik« daljši članek, ki je na izčrpen in dovolj objektivni način pokazal važni idejni vzrok »Sodobnosti« v celotnem kompleksu sodobnega slovenskega problema, o katerem razpisuje »Glasnik« celo anketo in na katero se po vsej priliki tako še povrnemo. Za danes samo beležimo to, porabljajoč to priliko, da znova opozarjamo svoje čitatelje na to res odlično slovensko revijo ter jim jo priporočamo, kar je potrebno tembolj, ker jo na primer ljubljansko »Jutro« vztrajno zamolčuje, kakor da ne ve zanjo. Molčati o čem in ubiti s tem stvar, je stara modrost, ki pa se ne obnese zmerom. Tudi pri »Jutru« se ne bo, pa če se še tako boji, da ne bi že s samo omembo »Sodobnosti« pohujšal svojih vernih in nedolžnih bralcev.

vsaj delno: iz »zore jugoslovanske« se je mnogo pozneje rodil dan, prišla je stvarnost, nastopile so realne naloge...

»Jutro« bi res lahko pisalo bolj razločno. Vse polno naslednikov ima Razlag med jugoslovenci, le da so dali ti nasledniki Razlagovim romantičnim, neuresničljivim, a kljub vsemu pobujajočim idealom precej vsakdanjo, za vsakdanje njihove politične praktične potrebe zadoščajočo vsebino. Saj jih poznamo, vse tiste Ilesiče, Bulate, Zuboviče... Samo tole si še mislimo zraven: Spricho zvrsti teh »idealov« ne bo treba čakati 80 let, da se jim bo zadnji gorjanski analfabet posmehoval.

Iz Mussolinijeva vojnega dnevnika

Mussolini je izdal lansko leto svoj vojni dnevnik, ki je kajpada izšel že tudi v nemškem prevodu. Kajti Nemci morajo vendarle najti nadomestila za razne Foersterje, Manne, Tollerje in druge, ki so jih izgnali in njihove spise sežgali. Tu pa prihaja kot nalašč nacionalistično preizkušena avtoriteta, ki ga vprav opiče posnemajo fašisti vseh narodov, od barvaste srajce pa do »rimskega« pozdrava.

Vendar je ta dnevnik v marsičem zanimiv. Kajti priznava, da je skoraj vsa »neodrešena« avstrijska Italija dejansko slovenska zemlja.

Samo nekaj navedkov iz tega dnevnika:

Počitek v št. Petru ob Nadiži (v nekdanji Beneški Sloveniji. Op. uredn.). Prva izmed sedmih občin, v katerih govore po slovensko.

Po napornem pohodu dospemo v Robič, prvo avstrijsko vas. Počivamo nekaj ur. Gremo v neko gostilno... Prašam nekega dečka:

»Kako ti je ime?«

»Stanko.«

»A dalje?«

Deček me ne razume. Prašam neko deklico, ki gre čez dvorišče.

»Ime mu je Urbančič.«

Popolnoma slovensko ime.

Napis, ki sem ga našel dva kilometra pred Kobaridom na znamenju tik ceste, se glasi:

Nikdar noben še ni bil zapuščen,
ki v varstvo Marije je bil izročen.

(Mussolini si ga je prepisal takole:

Nikdar Noben se ni bil zapuščen
Kiv varstvo Marjis Bil izzogen.)

Kobarid. Četrtnič grem že skozi to malo slovensko mesto, ki so ga zavzeli naši takoj po prehodu čez mejo... Sel sem v nekaj trgovin in še vedno srečujem tiste zagonetne obraze, ki sem jih prvič videl. Ne! Ti Slovenci nas ne ljubijo. Trpe nas po sili razmer in s slabo prikrivanim sovraštvom.

Dve o slovenskem jeziku in slovenskih učnih knjigah

Prva:

V našem listu smo zapisali, kako je govoril predsednik Jugoslov. učiteljske zveze Damjan Rašič na 13. kongresu Zveze v Ljubljani pred dobrih mesecem. Vnemal se je za »postopno izgraditev enotnega književnega jezika«. Tudi resolucija, ki je bila sprejeta sredi hrušča in trušča zborovalcev, govori o tej »zahtevi učiteljstva«.

Na predsedniškem zboru sekcije te Zveze za dravsko banovino dne 24. septembra v Celju pa je bil sprejet ta-le sklep, ki ga objavlja »Učiteljski tovariš« od 28. p. m. in odkoder naj ga ponatisnemo tudi mi:

»Učiteljstvo dravske banovine jemlje naknadno tolmačenje predsednika Rašiča glede njegove izjave o postopnem izenačenju jezika na znanje ter odklanja vsako demontažo slovenskega književnega jezika in tako tolmačenje resolucije, ki jo je prinesla »Narodna Prosveta« z dne 30. avgusta 1933. št. 9—10. (Glej resolucijo v današnji številki »Učit. tovariša«.) Ta sklep naj se priobči tudi v »Narodni Prosveti«.

To izjavo smo dobili šele po nastopu nekega dela slovenskega tiska.

Druga:

V Novem mestu je 1. t. m. zborovala »Zveza srednješolskih organizacij, župa za dravsko banovino«. Pokrovitelj kongresa je bil direktor Jug. pozdrave pa so poslali posebno starešinski odbor »Jadrana«, Zveza kulturnih društev in drugi. Kongresisti pa so se kljub temu v resoluciji dotaknili tudi vprašanja slovenskih ali tujih učbenikov. Žal nimamo na razpolago cele resolucije, zato naj citiramo po »Slovenskem Narodu«, ki pravi, da je po poročilih druščin sledilo:

»Čitanje resolucije, ki je kot zrcalo, v katerem se kažejo želje in zahteve kongresistov. Predvsem ker v tem ne vidi poti v zblizanju med brati, ne napredka v šoli.«

Tako je odgovorila prizadetim ustežem mladina sama. Še nas ne bo konec!

Razveljavljena sodba o konfinaciji dr. Korošča in tovarišev in upokojitev sodnikov upravnega sodišča

»Jutro« poroča:

»Beograd, 9. oktobra. v. Kakor znano, so bili letos spomladi kot avtorji in poborniki znanih punktaških resolucij na osnovi zakona o zaščiti države zaradi motenja javnega reda in miru konfinirani gg. dr. Anton Korošec, dr. Fran Kulovec, dr. Marko Natlačen in dr. Anton Ogrizek. Za bivališča so jim bila odkazana razna mesta v drinski in primorski banovini. G. dr. Korošec je do poletja bil v slovitem kopališču Vrnjačka Banja, pozneje pa se je z dovoljenjem oblasti preselil na Hvar v tamošnji hotel »Palace«.

Vsi ti gospodje so se proti ukrepom politične oblasti, ki jih je potrdila banska uprava v Ljubljani, pritožili na upravno sodišče v Celju. Upravno sodišče v Celju je preko reda v posebni, brzotrajni sklicani seji dne 23. septembra t. l. odločbo banske uprave iz formalnih razlogov razveljavilo. Način, kako se je to zgodilo, in dejstvo, da je sodba upravnega sodišča v Celju bila izdana v trenutku, ko je separatistična volilna agitacija dosegla svoj vrhunec ter operirala s povratkom punktaških voditeljev na oblast in s političnim prevratom v dravski banovini, je dala povod, da se je v volilni borbi za občine sodba upravnega sodišča s strani punktaških agitatorjev do skrajnosti zlorabljala.

Banska uprava v Ljubljani je proti razsodbi upravnega sodišča v Celju takoj vložila pritožbo na vrhovno upravno sodišče, to je na Državni svet, ki je na svoji seji z dne 7. oktobra t. l. z obširno argumentacijo zavrgel formalne razloge razsodišča v Celju kot neosnovane, razveljavil sodbo upravnega sodišča ter v celoti potrdil odlok banske uprave o konfiniranju dr. Korošča in tovarišev. S tem je ta zadeva v poslednji instanci rešena.

O dvojnem zaslužku

piše glasilo državnih uslužbencev »Naš Glas« med drugim:

»Lani in že prej je naš list obširno razpravljal vprašanje dvojnega zaslužka državnih nameščen-

cev. Objavili smo razna mneneja avstrijskih uradnih listov k temu problemu. Iz vseh teh izvajanj je sledilo, da državno uslužbenstvo niti od daleč ne skuša zanikati, da bi bilo socialno neopravičeno, če bi v časih tako hude gospodarske stiske in pri tolikšni nezaposlenosti posamezniki, ki živijo v kolikor toliko ugodnih gmočnih razmerah, prejeli večkratne dohodke na stroške ljudi brez dela. Vendar je pa treba tu precej ugotoviti, da gredo vsi ti predlogi izključno na račun državnih nameščenec, ne da bi se pomislilo, kje prav za prav tiči vzrok nezaposlenosti in kako ga je mogoče res pravično rešiti.

Pojem »dvojnega zaslužka« je treba zato predvsem razčistiti. Kdo pa spada v okvir tega? Ali res samo drž. in samoupravni uslužbenci? Avstrijski zakonski osnutek zoper take »dvojnosluzbarje«, kakor jih je nerodno nazval pisec omenjenega članka, pozna tri vrste le-teh, in sicer: 1. javni in zasebni upokojenci, ki imajo obenem drugo plačano službo; 2. zaposlene osebe, ki opravljajo še drugo službo, kakor javni ali zasebni uslužbenci s postranskim zaslužkom, in 3. nepristni dvojni zaslužkarji, to so zakonci, kjer sta v službi mož in žena. Že ta osnutek je raztegnil pojem dvojnega zaslužka širše in preko mej javnega nameščenstva. Vendar je krog dvojnih zaslužkarjev še širši. Sem spadajo zastopniki svobodnih poklicev, kot so zdravniki, inženjerji, odvetniki, ki prav pogosto poleg svojega pravega poklica izvršujejo še druge plačane posle kot nameščenec ali pa kot samostojni podjetnik. Tudi o trgovcih, ki poleg svoje trgovine ustanavljajo podružnice, je mogoče trditi, da spadajo med dvojne zaslužkarje. Isto velja za krojače ali čevljarje, ki prodajajo obenem tudi blago ali usnje, prav tako za gostilničarje, ki so hkrati mesarji ali trgovci itd.

Že teh nekaj primerov zadostuje v dokaz, da pojem dvojnega zaslužka ni omejen izključno na javno uslužbenstvo in da je napačno in krivično, če iščemo dvojne zaslužkarje samo med javnimi nameščenec. Dokler bodo prejeli premnogi ljudje, ki niso v javni službi, masne dohodke od raznih strani, ni mogoče zahtevati od tako nesorazmerno slabo plačanih javnih nameščenecv in upokojencev, da si ne smejo skušati izboljšati življenjskih pogojev s postranskim zaslužkom. Saj vemo, koliko bogato plačanih — povečini nepotrebnih mest je še danes pri raznih bančnih, industrijskih in trgovskih zavodih, koliko in kako bogatih nagrad prejema posamezniki za »truda polno« delo v raznih upravnih svetih in koliko je tudi v raznih stanovskih zastopstvih bogato plačanih »častnih« mest. Vsi ti mnogoštevilni in brez izjeme tako siljajo situirani dvojni zaslužkarji se pa vendar v nečem razlikujejo od pravih dvojnih zaslužkarjev, v tem namreč, da po dvakrat ali pa še po večkrat služijo, da pa zato dvakrat ali večkrat ne delajo.

»Slovenija« nima namena ustanavljati politično skupino in delati propagando za kak politično-strankarski program — niti odkrito niti prikrito. Njen namen je: z vidika naših dognanih narodnih interesov in prave demokracije ter duhovne strpljivosti motriti naše javno življenje in se boriti proti zlorabi in izdajstvu idealov in načel, ki jih proglašamo kot vodilna in bi nam tudi morali biti vodilna. Kdor je mnenja, da nam je tak vsestransko neodvisen, strankarsko nevtralen list potreben, in kdor želi, da se list zunanje in vsebinsko dvigne, ga vljudno vabimo, da nas gmočno podpre s tem, da postane naš redni naročnik-plačnik.

MALI ZAPISKI

D. S. Merežkovskij:

Prepovedana lista.

Minister za notranje stvari je prepovedal uvažati in širiti v naši državi list »Kavja«, ki izhaja v Temesvaru, državno tožilstvo v Zagrebu pa je prepovedalo razširjati št. 39 šaljivega lista »Koprive«, ki izhaja v Zagrebu.

Še junckerje pretepajo.

Med tistimi, ki so v Nemčiji najbolj vneto v nič devalvi vsakotero demokratično napravo, je bil tudi pruski juncker Oldenburg-Januschau. Znan je njegov izrek, da mora imeti nemški cesar vedno pravico, ukazati poročniku, da s šestimi možmi zapre »lopo« (to je parlament). V bojih narodnih socialistov za oblast jih je vneto podpiral hkratu s svojim političnim prijateljem Hugenbergom. Toda

Napoleon

(58. nadaljevanje.)

»Napoleon ne le ni bil hudoben, ampak je bil naravno dober,« pravi mož, ki je sam zelo dober in odkritosrčen in je odkritosrčno ljubil Napoleona, zadnji tajnik njegov baron Fain.¹¹ To potrjuje tudi njegov prvi tajnik in šolski tovariš Bourrienne, ki ni bil dober človek in ki je bil zoper Napoleona osebno razhujen: »Menda ga sodim dovolj strogo, da mi lahko vsak verjame na besedo, — in takole rečem: izven politike je bil rahločuten, dober in usmiljen.¹² — Tudi ruski cesar Aleksander I., bivši prijatelj, bodoči sovražnik Napoleonov, potrjuje to leta 1810: »Ne poznajo ga in sodijo prestrogo, morebiti celo neopravičeno... Ko sem ga bolje spoznal, sem sprevidel, da je dober človek.«¹³

»O Napoleon, v tebi ni nič sodobnega, ves si iz Plutarha« je vzkliknil nekoč stari korziški junak Paoli,

¹¹ Fain, Mémoires, 291.

¹² Bourrienne, II. 150.

¹³ Vandal, Napoléon et Alexandre I., II. 256.

ko je pogledal devetnajstletnega Buonaparteja.¹⁴ »Ves iz Plutarha« se pravi: ves iz starega bronu ali mramora, popoln junak, človek popolne kreposti. In prav ta Paoli je vzkliknil čez nekaj let, ko je levič pokazal kremplje: »Ali vidite tega malega moža? Dva Marija sta v njem in en Sulal.¹⁵ To se pravi: dva razbojnika in en uzurpator.

Da, po besedah in celo po tihih čuvstvih ljudi je težko soditi o dobrem in hudobnem v Napoleonu. »Vsi so me ljubili in vsi sovražili.« Preveč slepilno se križajo žarki ljubezni in sovraštva na njegovem licu.

Toda tu njegovo lastno priznanje, kakor slučajna spoved svojemu hudobnemu duhu - skušnjavcu Talleyrandu, v poslovnem razgovoru, iz oči v oči, skoraj takoj po strašnem porazu pri Lipskem 1814. leta. Razgovarjala sta se o španskem kralju Ferdinandu VII., ki sta ga oba zvalila v past, francosko trdnjavo Bayonne-o in ga tu oropala kot »prava razbojnika na veliki cesti«: prisilila sta ga, da se je odrekel prestolu v korist francoskega cesarja, iz česar je tudi izbruhnila mnogoletna španska vojnavstaja, brezupna in brezkončna, eden izmed vzrokov Napoleonovega pogina. Talleyrand, glavni svetovalec in povzročitelj tega slabega dela, svetuje Napoleonu zdaj, ko

¹⁴ Mémor., I. 361.

¹⁵ Chuquet, III. 91.

Hitler nima rad ljudi, ki bi mu hoteli segati v besedo in delo. Zato je kar hitro po zmagi odžagal Hugenberga. Pri Januschau pa narodnim socialistom še to ni dovolj. Zato so ga nedavno tega v Königsbergu napadli in opljuvali. Da je junke osebno prijatelj Hugenbergov, jih pri tem ni prav nič motilo. K večjemu je bila policija zaradi tega nekoliko bolj obzirna. Kajti posadila ga je v avto in odpeljala domov. Morda je bila vsaj to tolažba zanj v teh bridkih urah: kakega navadnega opozicionalca bi policija javljene sploh opazila — v tako sitnem položaju namreč.

Sicer pa — koliko ljudi se je pač škodoželjno smejalo, ko je bil Januschau tepen na podlagi lastnih načel in lastne zmagel!

V Italiji se lahko potuje zastoj.

Razdrto, 14. septembra 1933. (Agis.) Pri nas že ni skoro človeka, da ne bi bil vsaj enkrat v Rimu. Enkrat nas peljejo na »defile« kot župane, drugič kot tajnike, tretjič kot kmete, kot fašiste, itd. Tako je prišel že skoro vsakdo enkrat na vrsto. Pa ne samo v Rim, tudi drugam se lahko pelješ, kot pač nanese prilika za kako večjo fašistično parado. Najbolj pa so zaposleni s takimi fašističnimi paradami in pohodi ter »defileji« naši otroci, ki so včlanjeni ali v »bali« ali »avangardi« ali drugod. Te pa najraje vodijo, saj so najmanj nevarni. Pred kratkim je šlo zopet nekaj vlakov takih otrok v Rim. Z naše vasi jih je šlo okoli 20, iz Senožeč pa 16. Večinoma so to naši do 14letni pastirčki, ki jih pa doma zelo težko pogrešamo baš v polju, ko je delo največje. Toda oni so že sili takih potovanj in so šli zelo neradi, čeprav se jim je imel prikazati sam — duce. Toda hočeš ali nečeš, so jih oblekli v uniformo in odpeljali. Stroške za vse nosi država, vsaj tako pravijo. Toda kdo je ta država, če ne mi. Res je sicer, da še nikoli nismo tako potovali na »državne stroške« kot sedaj pod fašizmom. Toda vsa ta naša prisilna potovanja moramo drago plačati in težko nam je še posebno, ker se zavedamo, da nas s tem izkoriščajo v borbi proti nam samim.

»Istra.«

Še ena kulturna slika iz Nemčije.

V raznih koncentracijskih taboriških uganjajo fašisti prave svinjarije. Ni lepšega izraza za njih početje. Tako so v nekem taborišču prisilili cel trop ujetnikov, da so na travniku z zobmi pulili travo. To travo so pa fašisti prej ... da so zadostili svojem sadizmu. Ta dejstva potrjujejo priče, ki so jih sporočile ameriškim listom v Buenos Airesu. Kdor še nima dovolj, naj le pridno podpira in hvali fašistično kulturo, ki ni v bistvu nič drugega kakor nemoralni barbarizem.

»Delavska politika.«

»Slovenija« nima namena ustanovljati politično skupino ali delati propagando za kak politično-strankarski program — niti odkrito niti prikrito. Njen namen je: z vidika naših dognanih narodnih interesov in prave demokracije ter duhovne strpljivosti motriti naše javno življenje in se boriti proti zlorabi in izdajstvu idealov in načel, ki jih proglašamo kot vodilna in bi nam tudi morala biti vodilna. Kdor je mnenja, da nam je tak vsestransko neodvisen, strankarsko nevtralen list potreben, in kdor želi, da se list zunanje in vsebinsko dvigne, ga v ljudno vabimo, da nas tvorno podpre s tem, da postane naš redni naročnik-plačnik.

je že prepozno, da ga popravi — osvobodi Ferdinanda iz francoskega ujetništva in umakne čete iz Španije.

»Premočni ste še, da bi šteli to za nizkotnost,« je končal dvomno.

»Nizkotnost?« je odvrnil Bonaparte. »Mar mi ni to vseeno! Vedite, da bi se prav nič ne ustrašil nizkotnosti, če bi mi bila koristna. Kajti prav za prav ni na svetu niti plemenitosti, niti nizkotnosti, v mojem značaju je vse, kar je potrebno, da utrdim svojo oblast in preslepim vse, ki se jim zdi, da me poznajo. Odkrito povem, nizkoten sem, v korenini sem nizkoten, je suis lâche, essentiellement lâche; dam vam besedo, da ne bi občutil nobenega studa do tega, kar imenujejo ljudje »brezčastno ravnanje«. Skrivni moji nagibi so navsezadnje naravni in nasprotni tisti pretvorjeni veličini, s katero se moram lepoliti, in mi dajejo brezkončne mogočnosti, slepiti ljudi v vsem, kar mislijo o meni. In tako hočem sedaj samo vedeti, če se to, kar mi svetujete, ujema z mojo zunanjo politiko, a tudi,« je dodal s peklenskim posmehom, »če nimate kakega skrivnega dobička v tem, da me pehate v to stvar.«¹⁶

Da razumemo to čudno spoved, moramo najprej razumeti spovednika. Tudi Talleyrand je na svoj način nenavaden človek: mož velikega uma, toda popolnoma prazen, mrtvega, kajti vsak živi um korenini v srcu, on pa ima namesto srca ščepec gomilnega pepela ali tistega prahu, v katerega razpada gnila krvnica. Tudi sam ve to, čuti svojo brezdano notranjo praznino, svoje nebitje in hudobno-pohlepno zavida vse živo, resnično, — zlasti Napoleona, kajti ta je prav posebno resničen, živ.

Kaj ju veže? To, kar se zdi Napoleonu pri Talleyrandu dejalni realizem, genialno pomanjkanje vsakega gnusa do najsmrdljivejše iz vseh človeških kuhinj, — politike. Da, to, in še nekaj globljega, nadčutnega. Dozdeva se, da sta zvezana kakor Faust in Mefistofel, človek in njegova onostranska senca: najbolj neresnično se je prilepnilo na najbolj resnično.

In najbolj čudno je, da Napoleon vsaj za trenutek ljubi ali morebiti, — to je še bolj čudno, — obžaluje Talleyranda, iz neke nadčutne vpljudnosti ali previdnosti ravna s tem »hudobnim duhom« svojim, kot z angelom varuhom. Kako bi bilo mogoče drugače razložiti tale prizor? Leta 1806, osem let pred to čudno spovedjo, se odpravlja na prvo prusko vojno naravnost iz dvorca na bojišče. Ko se zadnji trenutek poslavlja od cesarice Josipine in Talleyranda, ju objame oba hkratu, pritisne nežno in krepko na svoja prsa, in joka: »Kako je vendar težko, zapustiti dvoje bitij, ki ju ljubiš bolj od vsega na svetu!« Joka tako, da mu postane slabo, in kakor po navadi so ga morali obujati z oranžno dišavo.¹⁷

Ta trenutek je seveda minil, in sprevidel je, s kom ima opraviti, ali tudi, ko je to sprevidel, se ne more ločiti od njega, kakor Faust od Mefistofela, sicer s tem razločkom, da ne pripada tu »magija« hudiču, ampak človeku.

»Vi, gospod, ste gnoj v svileni nogavici!« to je samo ena izmed neštevilnih lahkkih bre preveč vrtorepemu kodru-Mefistofelu. A tu še, kako ga je zares, lahko bi rekli, krvavo opletel z bičem po licu.

Prizor se vrši v prestolni dvorani Tuilerijskega dvorca, v krogu prvih dostojanstvenikov, leta 1809, ko se je moral cesar naglo vrniti v Pariz iz nekončane španske vojne, ker je zvedel za Talleyrandovo zaroto zoper sebe.

Napoleon kriči nad Talleyrandom z neprikrito besnostjo, kar se mu je zelo redko pripetilo, ta pa se v običajni drži naslanja s komolcem ob pečni napušč, da bi razbremenil svojo hromo nogo, — hrom je, kakor hudič, — ter posluša mirno in sprejema udarce biča v lice, ne da bi trenil z očesom.

»Vi, gospod, ste tat, podlež, človek brez vesti, v Boga ne verjamete! Vse svoje življenje niste drugega delali, kakor kršili svojo dolžnost, varali in izdajali vse. Za vas ni nič svetega, lastnega očeta bi prodali. Obsipal sem vas z milostmi, a sposobni ste za vsako hudodelstvo zoper mene. Ker sodite krivo in domnevate, da stoje slabo moje stvari v Španiji, ste že deset mesecev tako nesramni, da pripovedujete vsem, ki vas hočejo poslušati, ko da ste vedno obsojali to podjetje, med tem ko ste mi dali vi sami prvo misel nanj in ste me trdovratno pehali vanj... Kakšni so vaši načerti? Kaj hočete? Na kaj upate? Drznite se, reči mi to v oči! Zaslužili bi, da bi vas razbil, kakor tale kozarec, toda preveč vas zaničujem, da bi si mazal roke ob vas!«

Ni si umazal rok: Talleyrand je ostal cel in je bil celo kmalu »poklican na posvet v silno važnih zadevah.«¹⁸ In to je vedel vnaprej, še takrat, ko je poslušal Napoleonovo zmerjanje, in vsi udarci niso šli mimo, ampak skozenj, kakor skozi telo prikazni. Težko je reči, kdo je v tem strašnem prizoru strašnejši, močnejši, — na svoj način neresnejši, — Napoleon ali Talleyrand, resnični ali neresnični.

In da bi se bil takemu spovedniku tako spovedal! Aii smemo to verjeti? Smemo. Talleyrand je preveč razumen, da bi se sirovo lagal; preveč dobro ve, da pride sirova laž kmalu na dan, zanj pa je potrebno, da bi se laž ne odkrila nikoli, in da bi veliki mož živel v potomstvu s tem neizbrisnim znamenjem, ki si ga je sam vžgal na svoje čelo: »Podlež«. Talleyrand laže kar najbolj prekanjeno, res »peklensko«, — da govori skoraj resnico, — tisto, ki jo samo lasek še loči od popolne resnice. Prav verjetno je, da ponavlja Napoleonove besede z vso mogočo natančnostjo; le prav malo jim spreminja zmisel, menja njihov zvok — »glasbo«: v takih kontrapunktih laži je Talleyrand genij.

Ali je mogel reči Napoleon: »Nizkoten sem, v korenini sem nizkoten?« Če je tudi mogel, tedaj vendar ne s tistim

namenom, kakor nam daje to razumevati Talleyrand, — ne zato, da bi se cinično bahal s svojo »nizkotnostjo«, ko je razgalil svojo dušo pred takšnim zrcalom. Res kateri podlež na svetu govori sam o sebi: »Nizkoten sem?« Kateri podlež ni dovolj premeten, da varuje videz plemenitosti, in sicer tem bolj, čim bolj je nizkoten?

O, seveda, Napoleon prezira naravno sodbo Talleyranda in njemu podobnih, z vso njihovo »civilizacijo« — »gnojem v svileni nogavici«. »Skrivni moji nagibi so navsezadnje naravni — qui viennent de la nature — ki prihajajo od narave... Teh besedi bi si Talleyrand ne mogel izmisliti pri vsej genialnosti svojih laži: tu je slišen Napoleonov glas — rjojenje »predtopne poštasti«. Pristne so bržkone tudi te-le besede: »Prav za prav ni na svetu ne plemenitosti ne nizkotnosti«. Samo pristaviti je še treba: »Na vašem svetu, gospod Talleyrand.« Mar ni to za Talleyranda absolutna resnica? Čigav obraz odseva v njej, kakor v zrcalu, — Napoleona ali samega Talleyranda?

Ne, zdi se, da je to pot genij trapanja sam ostal trap, in zdi se, da je celo sam vnaprej čutil, da bo tako. »Ta vražji človek nas vara v vsem,« se pritožuje svoji zaupnici, gospe Rémusat. »Celo njegovih strasti ni mogoče uloviti, ker se zna tudi v njih pretvarjati, čeprav ima resnične strasti.«¹⁹ Zdelo bi se, da je jasno, katere: častiljubje, oblastiljubje? Ne, Talleyrand ve ali nejasno dojema, da je predmet pravih Napoleonovih strasti, ali natančneje, ene same njegove strasti, nekaj globljega, prvotnejšega. Kaj bi to bilo, tega ne ve. Ne vemo tudi mi, ali mu vsaj ne znamo dati imena; samo namigniti moremo: polnost bitja, — ne življenje, marveč tisto, iz česar prihaja in v kar se vrača vsako življenje, — bitje v svojem najvišjem namenu; tisto resnično, kar dela Napoleona po Nietzschejevi besedi za »najresničnejše bitje«, ens realissimum, in kar je za Talleyranda — neresničnega — manj ko vse drugo dostopno, to je predmet prave, edine Napoleonove strasti, in zato je zavist-sovražstvo Talleyranda do njega tako neugasno in brez pomoči.

Če pa celo ta »hudobni duh« njegov, poglavitni »obrekovalec«, ne najde v njem tistega prvotnega zla, za katero zasluži človek ime hudodelnika, kje je potem?

»Druge padec ponižuje, a mene povšuje brezkončno«, pravi Napoleon na Sv. Heleni. »Dan za dnevom trga z mene kožo samosilnika, morilca, hudodelnika.«²⁰ Kako pa mu je prirasla ta koža? Mar ni v njegovem življenju vsaj enega samega popolnoma hudobnega dejanja — hudodelstva?

Menda sam odkritosrčno misli, da ga ni bilo. »Moji naravi so hudodelstva tuja; med vsem mojim vladanjem ni bilo ne enega dejanja, za katero ne bi mogel odgovarjati pred sodiščem ne samo brez sramu, ampak celo z neko častjo zase.«²¹ — Niti enega hudodelstva nisem zagrešil v vsem svojem političnem življenju, to bi lahko potrdil pred obličjem smrti. Če bi bil sposoben hudodelstva, bi me ne bilo tu (na Sv. Heleni). — »Pa kaj bi mi tudi bilo? Preveč sem fatalist in preveč preziram ljudi.«²²

A zadeva vojvode Enghienškega? Mar jo je pozabil, ali se je spominja, pa se ima za nedolžnega?

Stvar je bila takale. V začetku 1804. leta so zaprli štiri-deset zarotnikov, ki so snovali naklepe zoper življenje prvega konzula, večinoma najemnike angleške vlade; med njimi je bil tudi George Cadoudal, bretonski »chouan«-kraljevec, in dva generala, Pichegru in Moreau, znameniti zmagovalci pri Hohenlindenu, bivši Bonapartov tekmeč. Zadnja tri leta, od napada v Nicaise-ki ulici, je bil prvi konzul res kar obdan od morilcev. »Zrak« je poln bodal, ga je svaril bivši policijski minister Fouché.²³ Tudi sam je to čutil: »Mar sem pes, ki ga lahko ubije na ulici vsak mimogredoč?«²⁴ — Imel sem naravno pravico samoobrambe, se spominja na Sv. Heleni, »napadal sem me od vseh strani in vsak trenutek... zračne puške, peklenski stroji, zarote, pasti vseh vrst... Nazadnje sem postal truden in porabil sem priliko, da sem vrget teror v London nazaj... Vojna za vojno... kri za kri.« — Moja kri vendar tudi ni blato. Moje veliko pravilo je, da je v vojni in v politiki zlo opravičljivo, kolikor je potrebno; vse drugo je hudodelstvo.²⁵

Domnevali so — napačno, kakor je bilo pozneje nedvomno dokazano, — da se je zarote udeležil vojvoda Enghienški, Ludovik Bourbon Condé, eden izmed poslednjih potomcev stare francoske kraljevske hiše, in da je celo nekaj časa bival v Parizu. Bil je to človek bolehnega vida pri tridesetih letih s tihim in žalostnim obrazom »ubogega viteza«. Živel je samotno v malem mestecu Ettenheimu mejne grofovine Badenske, nedaleč od Rena in francoske meje, brigal se je malo za politiko, zahajal je na lov in se prepuščal ljubezenskim sanjam.

»Ko da bi bilo sedaj, se spominjam,« — pripoveduje dalje Napoleon na Sv. Heleni, — »sedel sem nekoč po obedu pri čašici kave; mahoma vstopijo in mi poročajo o novi zaroti vojvoda Enghienškega... Niti nisem dobro vedel, kdo je prav za prav to... Ali vse je bilo že prej pripravljeno.«²⁶ Pripravil je Talleyrand. On je tudi vztrajal, da primejo vojvoda proti meddržavnemu pravu na tuji zemlji.

15. marca je prekoračil oddelek francoskih orožnikov mejo, prodril v Ettenheim, obkrožil natihoma vojvodovo hišo, vdrl vanjo z golimi sabljami in samokresji v rokah, prijel vojvoda, ga posadil v voz in odpeljal pod stražo najprej v Strassburg, a odtod v Pariz, v vincennesko trdnjavo.

¹⁶ Rémusat, I. 118.

¹⁷ Mémoires, IV. 82.

¹⁸ Mémoires, IV. 255.

¹⁹ O'Méara, I. 313, II. 6.

²⁰ Lacour-Gayet, 160.

²¹ Ségur, II. 252.

²² Mémoires, IV. 263, 264.

²³ Ibid., IV. 265—266.

¹⁶ Rémusat, I. 106.

¹⁷ Rémusat, III. 81.

¹⁸ Pasquier, I. 359.